

GYVIEJI ARCHYVAI

Eleonora Vincentina Žemaitaitienė: „Dzūkus myliu kaip gimines“

Eleonora brangina ir saugo amerikietiška vilnonę skarą, kokias dzūkės parduodavo po 15 rublių ir vadindavo „skepetom“. Į mini muziejų E. Žemaitaitienė yra pastačiusi savo motinos Marijos Rudolevičienės senovinę restauruotą kėdę, mažutį varinį kryželį. „Mūsų vestuvės su Zenonu Žemaitaičiu 1953 metais atrodė taip: atsiklaupėme vienas priešais kitą namuose prie varinio mano motinos kryželio ir vienas kitam prisiekėme, kad mylėsime, gerbsim. Aš tapau antrąja Zenono žmona, jis dar turėjo susitvarkyti dokumentus dėl skyrybų. Santuokos dokumentus forminomė gal tik po metų ar vėliau dėl buvusio labai prasto susisiekiimo, dėl visokių asmeninių ir politinių trukdžių“, – atviravo senolė.

Dėl politinių aplinkybių – į Kabelius

E. Žemaitaitienė mokytoja vo Nuotekų pradinėje mokykloje, Želvos gimnazijoje (Ukmergės raj.), Griškabūdžio mokykloje (Kudirkos Nau miesčio raj.).

Eleonoros vyras Z. Žemaitaitis 1953–1954 metais dirbo Ukmergės rajono Švietimo skyriaus vedėju, tačiau 1954 metais, kai suėmė ir vėliau Maskvos Butyrkų kalėjime sušaudė jo pusbrolių Joną Žemaitį-Vytautą, Lietuvos partizanų ginkluotųjų pajėgų vadą, organizatorių, pasipriešinimo Lietuvos okupacijai koordinatorių, Zenonui buvo patarta išvykti kuo toliau ir nesirodyti.

Pasak Eleonoros, jos vyras kartu su Jonu Žemaitiu-Vytautu dalyvavo generolo Povilo Plechavičiaus vietinėje rinktinėje, kurioje buvo apie 150 vyrų. „Būtent istorinės aplinkybės labiausiai nulėmė mudviejų su Zenonu kryptį link Kabelių. O kodėl nesutampa pavardės: Jonas Žemaitis, o mano vyras Žemaitaitis? Klaidos dėl pavardės čia nėra, nes Zenono seneliai, tėvai sąmonin-

92 metų amžiaus Eleonora Vincentina Žemaitaitienė (mergautinė pavardė – Rudolevičiūtė) dienas leidžia Kavarske (Anykščių raj.), bet prisiminimais nuolat keliauja į širdžiai artimus Dzūkijos kraštus, Kabelių kaimą. „Rodos, gyvenimas žaibu praskrido... Dirbau Kultūros namuose, daug metų mokytojavau Kabelių mokykloje, vėliau teko padirbėti Kabelių žuvininkystės ūkyje. O dabar gyvenu vien prisiminimais, nes ten, Dzūkijoje, nuo 1954-ųjų iki 1994-ųjų prabėgo gražiausi mūsų šeimos metai, gimė ir užaugo trys sūnūs. Ten pirmieji iškėlėme trispalvę. Kabelių dzūkai man liko artimi kaip giminės, nors iš tiesų aš jau nebeturiu nei giminių, nei vyro, visi atgulė amžinojo poilsio. Dabar, senatvėje, gyvendama atstatytuose tėvų namuose Kavarske, aš jaučiuosi svetima“, – atviravo garbaus amžiaus senolė

gai užrašė kiek kitokią lingvistiniu požiūriu pavardę vienam sūniui, norėdami apsaugoti nuo armijos“, – teigė senolė.

Vienas sūnus – Žemaitis, kitas – Žemaitaitis

Eleonoros vyro Zenono seneliai Andriejus ir Ona Žemaitaičiai turėjo 3 vaikus – visus tris sūnus. „Caro laikais vieną iš šeimos sūnų reikėdavo atiduoti į kariuomenę – į rekrutus. Kad nereikėtų vieno sūnaus atiduoti į kariuomenę, vieną sūnų, Stanislovą, tėvai užrašė skirtinga pavarde, t. y. vietoje Žemaitaičio – Žemaitaičiu. Zenono tėvas Stanislovas (pavardė Žemaitaitis) taip išvengė armijos. Tai pasakojo man Zenonas, tai taip pat patvirtino ir Zenono sesers Eugenijos dukra Vida Černiauskienė“, – kalbėjo Eleonora.

Į tolimiausią Varėnos rajono tašką

1954 metais Z. Žemaitaitis atsisakė Švietimo skyriaus vedėjo pareigų, kartu su Eleonora atsikraustė į civilizacijos beveik nepaliestą vietovę – mažą Kabelių kaimą. „Atsidūrėme su vyru Kabeliuose, nes tai buvo viena nuošaliausių Lietuvos gyvenviečių. Matyt, Zenonas norėjo kuo tolyn, į Lietuvos pakraštį, tarsi ieškodamas užuovėjos nuo nepalankių politinių vėjų. Be to, Zenonas žinojo, jog septynmetėje Kabelių mokykloje reikia matematikos ir geografijos mokytojo“, – prisiminimais dalijosi pašnekovė.

Žemaitaičiams nuvykus į

respublikos pakraštį, į Kabelius, iš pradžių tai buvo Druskininkų rajonas, po to – Varėnos. Piečiau nuo kaimo – siena su Baltarusija. Iki Marcinkonių – 13 km atstumas. Tuo metu Kabeliuose nebuvo nei bibliotekos, nei parduotuvės, nei pašto, o elektra buvo atvesta tik 1965 metais.

Kabelių kaime Žemaitaičiai rado dailiai pastatytą Kabelių Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčią, parapijos namus. „Tiek pirmą vaiką, tiek antrą sūnelį gimdžiau namuose. Vėliau jau buvo atidarytas medicinos punktas gretimame kaime, paskui – ir Kabeliuose, tad galėdavom į felčerę kreiptis“, – teigė Eleonora.

Žemaitaičiai apsigyveno šalia Kabelių septynmetės mokyklos kaip nuomininkai privačiuose namuose – gavo kambarį. „Deja, šeiminkė buvo kleptomanė. Puikiai pamenu, kad ji per bulviakasį buvo pavogusi iš kitų gyventojų namų nemažai džiovintų grybų, bet pagal siūlus gyventojai savo grybus, jau į Marcinkonių supirkimo punktą išvežtus, atpažino! Kabeliuose buvo įkurtas „Draugiškas teismas“, teko jai sumokėti baudą ir dar į laikraštį, žinau, turėjo parašyti, – šypsojosi senolė ir tėsė: – 1962 metais mums buvo leista apsigyventi priešais mokyklą. Ten dar buvo mokytojų kambarys, o mes gavom vieną kambarį ir virtuvę. Turėjom tris vaikus, tai kiek vėliau mokytojų kambarį perkėlė į mokyklos pastatą. Švietimo skyrius mokėdavo

nuomą – už butą ir už elektrą. Tiesa, vėliau Švietimo skyrius liepė mums pirkti tą namą, kuriame gyvenome, kad jiems nereikėtų remontuoti. Po atgimimo namas gražintas iš tremties parvykusiam Grigui“, – pasakojo močiutė.

Pasak senolės, nuvykę į Kabelius, išvydo akimis neaprepiamus didelius, gūdžius miškus, plačius laukus, prastą, nederlingą žemę, kurioje geriausiai augo tik grikliai. Eleonora prisimena buvusį prastą susisiekiimą. „Ne visada stodavo traukinys. Jei norėdavom nusipirkti cukraus, eidavom pėsčių 7 kilometrus iki Pariečės, gyvenvietės Baltarusijoje. O kad apskritai gautume to cukraus, reikėjo pirkti ir mažų žuvyčių. Vadindavo kamsa. Parsinešę namo mes tas žuvytes šeiminkėi atiduodavome, o ji kiaušinėms sušerdavo“, – šypsojosi senolė.

Kartu su vyru Zenonu Eleonora norėjo geriau pažinti kaimą, visus ten gyvenančius. „Pasirodo, vietinės moterys ten išgyvendavo iš grybų ir uogų. Čepkelių raistas netoli, tad daug spanguoliaudavo. Na, o grybus gražiai sudžiovindavo, bet parduoti veždavo tik prieš Kalėdas, nes tada brangiau už juos gaudavo“, – pasakojo E. Žemaitaitienė.

Eleonora ir Zenonas – mažame kaime pradėję dirbti jauni mokytojai entuziastai. „Aišku, manėm, kad apsistosis tik keleriems metams, kol nurims politinė padėtis, bet taip jau susiklostė, kad abu su vyru ne pa-

bėgom į miestą, kaip dažnai pasiūlydavo jiems paskirtą laiką atidirbę jauni mokytojai, o ilgam pasilikom Kabeliuose. Pamenu, kada atsirado vienas telefonas girininkijoje Užraistėje, o kitas – apylinkės taryboje. Vėliau pašte telefonas kai atsirado, lengviau visiems tapo susisiekti. Labai skaudu prisiminti, kad 1970 metais telegrama apie mano mamos mirtį buvo užstrigusi pašte, o telefonas nebuvo prijungtas prie komutatoriaus. Nenuvažiavau į mamos laidotuves“, – su dideliu skausmu pasakojo E. Žemaitaitienė.

Vėliau Žemaitaičiai Kabeliuose buvo nusipirkę namą, kuriame kadais vienoje pusėje veikė ambulatorija, o kitoje – biblioteka. „Pusantrų metų ten gyvenom. Namas prie didelio ažuolo, kurį sodino gydytojas Makariūnas“, – rodydama į išsaugotą nuotrauką, kalbėjo Eleonora.

Didžiulis žuvininkystės ūkis

1951 m. Kabeliuose įsikūrė kolūkis. „Iki to laiko kiekvienas kiemas turėjo savo žemės lopinėlius. 1957 m. kolūkis priskiriamas prie Druskininkų tarybinio ūkio. 1963 m. nuo Druskininkų tarybinio ūkio buvo atskirtas Kabelių skyrius, jis tapo savarankišku ūkiu. Pirmasis direktorius buvo Beržanskas iš Druskininkų. Po metų, susirgęs akių liga, išvyko. 1964 m. atvyko direktorius Jonas Kazlauskas, baigęs Žemės ūkio akademiją. Jo tėvas – buvęs Smetonos laikų agronomas J. Kazlauskas Kabeliuose dirbo iki 1972 m. Jo darbo metais Kabelių kaimas keitėsi, sausinamos pelkės, jos tapo kultūrinėmis pievomis. Pastatomos stambių raguočių fermos. 1970 m. ūkis turi 270 ha kultūrinių pievų, vėliau 500 ha. 1965 m. pastatomas šieno milžų agregatas. 1968 m. pastatyta mūrinė pirtis. Pastatomu du gyvenamieji 8 butų daugiabučiai. Paštas įkuriamas 1966 m., o valgyklą turėjom nuo 1969 m. Dar du gyvenamieji namai pastatomi 1982–1984 m. Kuriam tikro ūkio kontora. Med. punktas ir biblioteka persikelia į mūrinį pastatą“, – viskas surašyta pačios Eleonoros ranka tarsi į įvykių kroniką.

Močiutės užfiksuota, kad 1976 m. ant Grūdų intako pradėta statyti žuvininkystės tvenkinys – Kabeliai tapo Daugų žuvininkystės ūkio skyriumi. Nuo 1978 m. jau auginta žuvis 326 ha plote, vėliau 500 ha, dar vėliau tvenkinių plotas buvo plečiamas ir norėta pasiekti 900 ha. 1980 m. Kabelių žuvininkystės skyrius atskirtas nuo Daugų ir tapo savarankišku Kabelių žuvininkystės ūkiu. Ūkyje, be laukininkystės, gyvulininkystės (panaikinta 1982 m.), žuvininkystės, vystyta paukštinkystė – augintos antys. Atgimimo laiku laukininkystė atsiskyrė nuo žuvų ūkio iki 1994 m. Vėliau ūkis tapo privatiu.

Pasak Eleonoros, tvenkiniuose augino karpnius. „Ūkyje dirbantiems ir vietiniams leisdavo nusipirkti iki 7 kg karpį, o urmu žuvį veždavo ten, kur tik galima buvo prekiauti. Aš buvau išrinkta šio žuvininkystės ūkio Moterų tarybos pirmininke. Pirmininkės vardu ėjau į rajono valdžios kabinetą ir prašiau: autobuso maršruto reikia į Kabelius, didelio šaldytuvo parduotuvei, reikia valgyklos. Rašiau į Vilnių, Švietimo ministeriją, prašymą, kad reikia statyti naują Kabelių mokyklą, nes vaikų daug buvo, net trim pamainom mokėsi. Mat jau buvo uždare kai kurias kaimo mokyklas. Tiesa, buvo sudegusi Marcinkonių mokykla, tai pirmiausia ten lėšų skyrė, atstatė. Gražus naujo pastato atidarymas Kabeliuose įvyko 1976 metais“, – pasakojo močiutė.

Parapijos namuose – Kabelių kultūros namai

Kai Eleonora atvyko į Kabelius, darbo jai, kaip mokytojai, nebuvo, nes istoriją dėstė pati mokyklos direktorė Olga Kačerauskaitė. „Vyras mane visiems buvo pristatęs kaip bemokslę. Jis norėjo, kad aš būčiau tik namų šeiminkė, auginčiau vaikus, tvarkyčiau buitį“, – šypsojosi senolė.

Maždaug 1955 m. parapijos namai buvo paversti kultūros namais. Z. Žemaitaitis pakvietė dirbti meno vadovu. „Mano vyras turėjo pamokų mokykloje, tai aš pradėjau dirbti Kabelių kultūros centre vietoje jo meno vadove. Kai susipažinau su vietinėmis moterimis, supratau, kad jos moka daug įvairių dainų. Kilo mintis suburti Kabelių etnografijos ansamblių. Pasisiuvom drabužius, o juostas moterys pačios nusiuodė, ir taip įsibėgėjo kultūrinė veikla: rengdavom minėjimus, inscenizacijas, parodas. Ir pati vaidinau, ir kitus mokytojus įtraukdavau. Neturėjau pakankamai reikalingos literatūros, iki artimiausios bibliotekos – nemažas atstumas, tad ką gi aš darydavau? Aš pati sukurdavau, atkurdama, ką atsimenu, bei dar pati prirašydavau saivaip“, – šyptelėjo Eleonora ir atvertė senutėlį sąsiuvinį, priklijuotą įvairiausių iškarpų.

Pagarbaus amžiaus senolė prisimena, kaip ruošdavosi spektakliams ir kad tuomet Dzūkijoje būdavo labai daug uodų. „Esam vaidinę „Martį“, „Paskenduolė“. Beje, tame krašte buvo vieni uodai! Negaalėdavom nusirengti plikom rankom. Ant senų žemėlapių, kitoj pusėj paklijuotų su marle, piešėm dekoracijas. O uodai neduoda dirbti! Vyrai prisilaužė daug kadagių, uždegė – varė tuos uodus dūmais, kad galėtume piešti dekoracijas. O kad paskenduolė galėtų įbristi į vandenį, tai po scena buvom kelias lentikas išėmę“, – įdomiais prisiminimais iš aktyvios kultūrinės veiklos dalijosi pašnekovė.

Tęsinys. Pradžia Nr. 99

Lina DAPKIENĖ

